

WASHINGTON'DA BİR OTELİN LOBİSİNDEN TÜRKİYE'DEKİ MAHALLE HAVALARINA YA DA ŞERİF MARDİN'İN YAPISALCILIK HAVASI

Doğan ERGUN

Ülkemizde çok tartışılan söyleşisinde Şerif Mardin "mahalle baskısı"nı açıklamak isterken yalnızca yapı kavramından bahsediyor. Oysa nesnel bir sosyolojik araştırmada yapı, değişim ve işlev kavramlarını birlikte dikkate almak gerekmektedir. Bu çalışmada, yöntembilim/metodoloji bakımından Şerif Mardin'in yapısalcı yaklaşımının eksikliği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mahalle Baskısı, Şerif Mardin, Yapı, Değişim, İşlev.

Gazeteci Ruşen Çakır'ın Profesör Şerif Mardin'le yaptığı söyleşi, 20 Mayıs 2007'de Vatan gazetesinde yayımlandı. Ruşen Çakır, yine Prof. Şerif Mardin'le yaptığı ve 10 Haziran 2007'de yine Vatan gazetesinde yayımlanan ikinci söyleşiden önce, kendi izlenimi olarak, ilk söyleşiyi şöyle tanımladı: "Siyasi düşünce tarihi ve din sosyolojisi üzerine yaptığı çalışmalarla Türk sosyal bilimlerinde çığır açan Profesör Şerif Mardin'le yaptığımız ilk röportaj büyük yankı uyandırdı."¹ Gazeteci Ruşen Çakır'ın Profesör Şerif Mardin'i "Türk sosyal bilimlerinde çığır açan" kişi olarak betimlemesinin değerini, yine Ruşen Çakır'ın çığır açmak kavramını algılamadaki yetenek ve birikim derecesine bırakarak Profesör Şerif Mardin'in söylediklerine gelmek istiyorum.

Yukarıda adı geçen gazetecimizin, ilk söyleşide, "Bunca yıllık akademik yaşamınızda içinizde bir ukde kaldı mı?" sorusuna cevap olarak Mardin'in söyledikleri şunlardır: "A tabii... Mesela Türkiye'de İslam'ın siyasi tabanını araştırdığım zaman cevaplayamadığım çok sayıda soruyla karşılaşıyorum. Siyasal İslam'ın çok oynayabilen bir şey olduğunu düşünüyorum. Birçok insan şunu söylüyor ve ben de tamamen yanlış bulmuyorum: Siyasal İslam, iktidara tam sahip olduğu zaman bayağı ağır şartlar yaratan bir rejimi de kurabilir. Onun için tamam, İslam, Türkiye'nin önemli bir yapısal boyutudur ama İslami

¹ Ruşen Çakır, Prof. Şerif Mardin'le Röportaj, *Vatan Gazetesi*, 20 Mayıs 2007.

güçlerin iktidara gelmesi, beğenmeyeceğimiz sonuçlara yol açabilir.”² Mardin’in, “İslam, Türkiye’nin önemli bir yapısal boyutudur” vurgulaması, acaba ne kadar vurgulamaya değer ya da sadece bu vurgulama yeterli midir sorusunu elbette akla getirir. Çünkü toplumsal bilimlerde yapı kavramının temel bir kavram olduğunu, dolayısıyla vazgeçilmez bir kavram olduğunu bu bilim alanlarında çalışanlar zaten bilirler, bilmedirler. Ama örneğin, Türkiye’nin Sosyolojisi dendiğinde, bu Türkiye gerçekleri sosyolojisinin, yapı kavramı der demez, başka yapısal gerçekleri çağrıştıracığı ve araştırma alanına alacağı şüphe götürür bir algılama mıdır? Bu algılama elbette şüphe götürmez. Bir toplumun, bir doğa ve kültür bütünü olduğu ya da bir toplumun, üretim ilişkilerinden konuşulan dile kadar karmaşık bir yığın kurallar bütünü olduğu gözden kaçırılabilir bir şey midir?

Bir toplumun altyapısı olarak bilinen ekonomik ve teknik yapısı gözden kaçırılacak bir maddi nesne olabilir mi?

Bir toplumun üstyapısı olarak bilinen ve en geniş anlamıyla kültürel yapı da denilen yapısı gözden kaçırılacak bir manevi olgu olabilir mi?

Üstelik, bir toplum, yapı ve yapılardan mı ibarettir?

Temel ve vazgeçilmez bir kavram olan yapı kavramından başka, işlev ve değişme kavramlarının da yöntembilim ve kuram bakımından temel ve vazgeçilmez kavramlar oldukları unutulacak/gözden çıkarılacak kavramlar mıdır?

Ayrıca, bir sosyal bilim araştırmasında temel ve vazgeçilmez kavramlardan, yani yapı, işlev ve değişme kavramlarından birisine öncelik ve ayrıcalık tanınmaz, verilmez. Araştırma sonunda ancak, bu kavramların gösterdiği ve kapsadığı gerçekler ortaya çıkar, açıklanır. Başka bir deyişle, bu kavramlar, birbirleriyle karşılıklı ilişkileri içinde bir bütün olarak ele alınır; yani her biri bir parça olarak/analitik olarak incelenmez. Hal böyle iken, bilimsel girişimler bunu gerektirirken, Mardin’in yapı kavramına öncelik vermesi ve ayrıcalık tanınması, Türkiye ile ilgili kendi araştırmalarına, kendi saptamalarına çok eksiğinden başlaması anlamına gelir, gelmektedir. Yapısalcılığın ne olduğuna dair otuz beş yıl önce yazdığım bilgileri burada yinelemek gibi bir niyetim yok. Yapı kavramına üstünlük, öncelik ve ayrıcalık veren yapısalcılık konusunda sadece ve özetin özeti olarak şunları vurgulamak gerekir

---

² ak.

kanısındaım: Önce Şu söylenmelidir, yirminci yüzyılın başında yapı kavramı, dilbilimde (linguistique) yapısalcılık adını alan bir öğretinin kurulmasını sađlamıŐtı. Yapı kavramı/fikri, öncelikle ve özellikle etnologlar arasında yandaŐ bulmaya baŐladı. Çünkü her Şeyden önce artakalanı, eski toplulukları inceleyen etnologlar, toplumsal evrim ve hareketi gereği gibi dikkate almazlar. İlk çalışmalarını etnolojide veren Claude Levi-Strauss, yapısalcılık akımının sosyolojideki ilk baŐlatanı da olmuştur. Ona göre, yapısalcılık bir bilimsel yöntem olmalıdır. Fakat aynı Levi-Strauss, tarihselliğe ya da tarihsel yaklaŐıma/bilimde tarihçi çağa karşı çıkararak araŐtırmalarını algılar ve sonuçlandırır. Levi-Strauss'un düşüncesinde, yapıların araŐtırılması (örneğin, aile yapıları) zaman içinde deđiŐmeyen yasaların araŐtırılmasıyla birbirine karıŐır. Levi-Strauss'a göre bu yasalar, düşüncenin bilinçsiz etkinliğinin sonuçları olarak doğal bir öze biçimler verirler; başka bir deyişle, "Toplumsal yapılar, insan düşüncesindeki anlamsal ya da kavramsal yapıların yankısıdırılar." Yine Levi-Strauss'a göre bu yasalar "eski ve yeni, ilkel ve uygar bütün düşünceler için esas olarak aynıdırılar." Görülüyor ki, yapısalcı bir araŐtırmaya göre, her kurumun/her adetin altındaki bilinçsiz yapı bulunabilir. Ve yapısalcılık yöntemsel önermesini Şöyle özetler: "Kesin özelliği bütün deđiŐkenler arasında korunan başka kurumlar, başka adetler için geçerli bir yorum ilkesi elde edilir." Yine yapısalcı anlayıŐa göre, toplumsal süreçler, çoğu zaman bilinçsiz temel yapıların sonucu olarak ortaya çıkarlar. Ve yapısalcılık, insan olgularının anlaşılabilirliğini ortaya çıkaracak bir yöntem olmak çabasındadır. Bir anlamı varsa, bir anlam alıyorsa ancak insan olgusu vardır diyen yapısalcılığa göre, sosyologlar, bir toplumun bireylerinde uygulama ve inanç olarak görülen ve anlamı olan bu insan olgularını incelemelidirler. Ve yapısalcılara göre bu incelemekten amaç, insan olgularının anlaşılabilirliğini ortaya çıkarmak olmalıdır. Bunun içinse, bir değerler bütünü/bir anlamlar bütünü önceden kabul etmek gerekir; başka bir deyişle, anlamlar/değerler üzerine kurulan bir bakıma bir varsayım oluŐturmak gerekir. Ve bu varsayımdan hareketle, insan olgularını anlaşılır kılmak için, araŐtırmalar yapmak gerekir. Nusret Hızır'ın dediği gibi, "Yani, soyut, somut'un, açıklanmasına temel olur."³ Zaten idealist Hegel'de kavramın araŐtırmadan önce geldiği hep bilinir. Bu konuyu daha da be-

---

³ Nusret Hızır, *Felsefe Yazıları*, ÇađaŐ Yayınları, 1976, s.230.

lirginleştirmek için Nusret Hızır'dan şu alıntıyı çok uygun görüyorum: “Şimdiye kadar ‘tabu’lar toplumun örgütlenmesinde nedenler arasında sayılıyordu. Oysa ki şimdi (yapısalcılığa göre) bunlar nedenler arasında değil, eserler arasında sayılmaktadır.”⁴

Yapısalcılığa karşı çıkanlar, bu sözde bilimsel yöntemi eleştirmek için, “yapısalcılıkta birey kukladır” ve “yapısalcılığa göre tarihte-toplumda birey yoktur” saptamalarını-sözlerini, görülüyor ki, boşuna etmemişlerdir. Mardin’e yeniden dönmeden bu yapısalcılıkla ilgili olarak şunları söylemeyi önemli sayıyorum: Yapısalcılık, başkalarıyla değil, kendi kendine konuşur; yaşanmış gerçekleri susturur ve bu yaşanmış gerçekleri yapısalcılığa göre biçimlendirir; yeter ki yapısalcılık, anlamı olduğuna inandığı, değeri olduğuna kandığı bir “yapı”yı görebilsin; işte yaptığı iş budur. Yapısalcılığın amacı, gerçeği anlaşılır kılmaktır; bilimin amacı, gerçeği açıklamaktır. Anlaşılır kılmakla açıklamak arasındaki derin farkı düşünmek, yapısalcılığa bilimin dışındaki yerini hemen gösterecektir.

Yapısalcılık, kendine göre biçimlendirir demiştim; yapılandırır da demek gerekir ve kendince bir yapı bulur bulmaz ya da kurar kurmaz, tarihsel/toplumsal gelişimi, bir yapı yerine başka bir yapının geçmesinden ibaret sayar. Ve yapısalcılığa göre, bir yapıdan başka bir yapıya geçiş, düşüncenin bilinçsiz etkinlikleriyle olur.

Mardin, “İslam, Türkiye’nin önemli bir yapısal boyutudur” diyor. Elbette öyledir, bu gerçeği Türkiye’de, Dünyada kimse inkar edemez. Edemez ama, Türk kültürünün başka öğeleri Türkiye’nin önemli yapısal boyutları değil midir? Ayrıca bir toplumun ya da Türk toplumunun işlevsel (fonctionnel) boyutu önemli değil midir? Yine ayrıca Türkiye’deki değişme boyutu önemli değil midir? Bir toplum ya da Türk toplumu, yapısal, işlevsel ve değişme boyutlarıyla birlikte bir bütün değil midir? Bir toplumda ya da Türk toplumunda belirleyicilik denilen, yani Türk toplumundaki üretim ilişkilerinden konuşulan dile kadar karmaşık bir yığın ilişkileri belirleyen, belirlemekte olan yasalar/kurallar/ilkeler yok mudur? Bir tek yapısal gerçeğe aşırı bir ayrıcalık, aşırı bir öncelik vererek, işlevsel ve değişme gerçeğini es geçerek ya da bunlar olsa da olur olmasa da olur diyerek ya da bunlar özel durumlardır diyerek sosyoloji yapmak isteyenleri görmek, hüzünlenmeye/şaşırmaya yetmez mi?

---

⁴ ak.

Yapı, işlev ve değişme temel gerçekleriyle bütünleşmiş bir toplumda oluşan sınıflar, katmanlar; topluluklar göz ardı edilerek sosyoloji yapılamayacağı çoktan anlaşılmış bir epistemolojik /bir bilim felsefesi gerçeğidir.

AKP'nin ılımlı İslamını zımnen/üstü kapalı olarak onaylayan, yani AKP'nin kabullendiği yapısal boyutu onaylayan Mardin, "AKP'den bağımsız olarak İslami alt çevrelerde yaşadığına" inandığı ve "mahalle baskısı-mahalle havası" olarak nitelendirdiği yapısal din boyutundan şikayetçidir. Fakat yapısalcılığa göre, ılımlı İslam da mahalle havası yani mahalle İslamı da bilinçsiz temel yapıların sonucudur; yani düşüncenin bilinçsiz etkinliğinin/bilinç dışının yönettiği sonuçlardır.

Peki, AKP'nin ılımlı İslamı olsun, alt çevrelerdeki AKP'lilerin mahalle havası/mahalle İslamı olsun, bu kavramlar, ideoloji ya da dünya görüşü olarak algılanmazlar mı? Elbette algılanırlar. Kısaca, ideoloji, sistemleştirilmiş bir düşünceler ve inançlar bütünü olarak tanımlanır. Yani, eğer mahalle havası varsa, ideoloji var demektir.

İdeoloji ya da dünya görüşü, içinde oluştukları/göründükleri toplumun ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel koşullarının sonucu olarak doğar; oluşur ve işlev görür. Hal böyle iken, gerçek bu iken, ılımlı İslamı ya da mahalle İslamını/havasını, bir ideoloji ya da dünya görüşü olarak görmeyip, Nusret Hızır'ın dediği gibi, o kavramları, insanı aşan bir "ağ", bir "kafes" gibi algılamanın, kabullenmenin bir anlamı olur mu? Elbette olmaz. Hızır şöyle yazmıştı: "...strüktürleşme/ yapılaşma, teker teker insanı aşan ama her insana içinde yer veren bir türlü ağ, bir türlü 'kafes'tir."⁵ Mardin şöyle söylemiş gazeteci Çakır'a: "Bazı İslami alt-çevreler ortaya çıkıyor. Bunda günümüzün gelişmiş imkanları da etkili oluyor. Mahalle havası dediğimiz şeyin bu İslami alt-çevrelerle yeni bir şekil almış olduğuna inanıyorum. Bu yeni şekil AKP'yi döver. Demek istiyorum ki eğer böyle bir hava gelişirse AKP ona biat etmek zorunda kalabilir."⁶

İlmlı İslamcı AKP iktidarının baş yöneticileri, 4-5 yıldan beri, şu ya da bu yoldan sağladıkları maddi gelirleri ve elde ettikleri şu ya da bu olanakları, İslami alt-çevredeki kardeşleriyle paylaşıyorlardı, bu alt-çevrelerde Mardin'in "mahalle havası" dediği, benim ideoloji ya da dünya görüşü dediğim "gerçekler" ortaya çıkar mıydı? Bundan daha

⁵ ak, s.234.

⁶ Çakır, agm.

haklı bir soru olabilir mi? Paylaşım olmadıkça ve bir “mahalle havası” belirince yukarıdaki soru sorulur ancak. Ben, tırnak içinde gerçekler dedim. Mardin, zaten, bu mahalle havası sosyal olgusunu anlamada ilk adımı atmış olduğunu belirtiyor ve sosyal bilimcilerin bu kavramı araştırmalarının isabetli olacağını söylüyor. Tabii, kendisi, araştırmacıların yapısalcı olmasını dilemekte ve beklemektedir!...

Biraz önce ideoloji ya da dünya görüşünün nerelerden kaynaklandığını yazmıştım. Kısaca, ideoloji ya da dünya görüşü, bir tarihsel/toplumsal süreç olarak oluşur. Oysa Mardin, yapısalcılığının gerekli bir sonucu olarak ılımlı İslam mahalle İslamına biat etmek zorunda kalabilir demektedir. Başka bir deyişle, ılımlı İslam yapısı mahalle İslamı yapısına biat edecektir Mardin’e göre. Ve bu biat, yapısalcılığa göre bilinçsiz bir biattır. Yine kendi yapısalcılığının bir gereği olmalı ki, tarihte olup bitenleri, yapı kavramından başka temel kavramlarla da açıklamak yerine, “tuhaf oluşumlar”, “kendiliğinden olan birtakım olaylar” gibi kavramları yeğliyor. Yapısalcılığın, düşüncenin bilinçsiz etkinlikleri dediği bunlar olsa gerek!...

Vatan gazetesindeki 10 Haziran 2007 tarihli söyleşisinde, Çakır’ın, “Mahalle baskısı dünyada da kullanılan bir kavram mı?” sorusuna Mardin şu cevabı veriyor: “Hayır kullanılmıyor. Onun yerine (fundamentalist) kavramı bunların hepsini örtüyor.”⁷

Mahalle baskısını köktendincilik örtüsünün altına koyan Profesör Şerif Mardin, ne yazık ki Yahudi kökenli Fransız filozofu Bernard-Henri Lévy ile aynı çizgide buluşuyor. Henri Lévy de bu son yıllarda Dünya için en büyük tehlikenin İslam radikalizmi olduğunu söyleyip yazıp duruyor. Mardin’in ve Henri Lévy’nin birbiriyle örtüşen söylemleri, siyasal söylemler midir yoksa bilimsel sonuçlar mıdır sorusunun ne kadar haklı bir soru olduğunu kim inkar edebilir?

İslam, bir yapı;

İlmlı İslam, bir başka yapı;

Mahalle İslamı, bir daha başka yapı.

Bu İslamlardan birbirine geçmek,

“tuhaf oluşumlar” ve “kendiliğinden olan birtakım olaylar” nede niyle yani düşüncenin bilinçsiz etkinliğinden dolayı oluyormuş!.. 40-50 yıl önce Türkiye’de ve Dünyada buna inananlar vardı. Ben, şimdi de buna inananlar olduğunu pek sanmıyordum da!..

⁷ Ruşen Çakır, Prof. Şerif Mardin’le Röportaj, *Vatan Gazetesi*, 10 Haziran 2007.

“Mahalle havası dediğimiz şeyin bu İslami alt-çevrelerle yeni bir şekil almış olduğuna inanıyorum. Bu yeni şekil, AKP’yi döver. Demem o ki AKP uzun vadede, eğer böyle bir hava gelişirse ona biat etmek zorunda kalabilir” diyerek Mardin söyleşisini bitiriyor. “Ölümü gören hastalığa razı” olsun demek mi istiyor Profesör Şerif Mardin? Evet, onu demek istiyor.

Mardin’le Çakır arasındaki söyleşi, mahalle havasıyla başlıyor ama mahalle havasıyla son bulmuyor. Söyleşide, araya Mardin’in Kemalizmle ilgili birkaç düşüncesi de serpiştirilmiş. Fakat Mardin, önce Batı’ya sığınarak ya da Batı’yı kendi önünde kalkan gibi tutarak Batı’nın kendisini (Mardin’i) öncesini yeğliyor ve diyor ki, “Kemalizme gelecek olursak, Batı’da bunun gerekli, fakat sığ olduğu kabul ediliyor. Herkes Kemalizmin, Türkiye’yi kurtardığı ama derinliği olmadığı birleşiyor.”⁸ Kemalizm “sığ” mı; Kemalizmin “derinliği” yokmuş!.. Derinlik, Batı’nın sömürgeciliğinde midir sorusunu Mardin niçin kendi kendine sormuyor? Batı’nın söylediklerinin pragmatizm amaçlı olduğunu anlamak, açıklamak zor mudur? Atatürk’ün Türk ulusuyla birlikte Türkiye’yi kurtardıktan sonraki yıllarda, bağımsızlık isteyen ve bağımsızlık için savaşan ülkelerin/kişilerin Atatürk’ten esinlenmesi bir derinlik değil de nedir? Bağımsızlık sığ bir olgu mudur? “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır” diyen bir Atatürk’ün düşüncesi; analitiği ve pragmatizmi yöntem olarak kabul etmeyen bütünlüğe derin bir düşünce değil midir?

Dahası var; 1920’li yılların başında, “ufku görmek yeterli değildir; önemli olan ufkun arkasını görmektir” diyen Atatürk, bu derin bilimsel yöntem algılamasıyla, Mardin’in bugünkü gözlemci, biçimci, idealist yöntem algılamasını, yani hiç diyalektik olmayan yöntem algılamasını seksen yıl öncesinden çürütmüş olmuyor mu? Bir asker ve devlet adamı olan Atatürk’ün bilimsel yöntem anlayışındaki seksen yıl öncesinin derinliği, bugünkü bilim adamı Mardin’in bilimsel yöntem anlayışındaki sığlığa mı dönüşmeliydi?

Atatürk’ün yaptıklarını, Mardin’in dediği gibi sadece “akıllıca, pratik bir araçlar bütünlüğü” olarak görmek insafa sığar ve değerlendirmeye yapana yakışır mı? Niçin Mardin, Atatürk’ü, Batı’nın kapitalist egemenleri gibi görmek istiyor? Batılı sömürgeci siyaset dışında,

---

⁸ ak.

Batı'da elbette gerçeklerin özünü bulmaya, bilmeye, açıklamaya çalışan gerçek bilim adamları da vardır. Bunlardan birinin Batı için söylediğini Mardin'e duyurmak için buraya alıntılanak istiyorum: "Batı, Dünyada iki büyük felaketin yaratıcısı olmuştur; kapitalizmin ve Haçlı Seferlerinin..." Elbette söylenecek çok, pek çok şey var; fakat şunu söylemeyi bir zorunluluk olarak görüyorum: Madem ki Batı'ya göre Kemalizm, "sığ" ya da "derinliği olmayan" bir şeydir; öyleyse neden Batı, Türkiye'nin ve Türklerin Atatürk'ten vazgeçmesini istiyor? Türkiye'ye derinlik kazandırmak için mi? Yoksa Türkiye'yi daha çok ve daha uzun süre sömürmek için mi?

Mardin, "Kemalizmin gelişmiş bir söylem olduğuna" inanmıyor muş!.. Ben de soruyorum; Mardin gelişmişliği nurculukta gördü de ondan mı?

Profesör Alpaslan Işıklı da Profesör Şerif Mardin gibi aynı fakülte de öğretim üyeliği yaptı; belki de odaları yan yanaydı. Batı'nın kapitalist egemenlerinin Atatürk'le ilgili düşüncelerini öğrenen ve benimseyen Mardin'in Işıklı'nın şu yazdıklarından haberi oldu mu acaba? "Kemalizm, tüm uluslara esin kaynağı oluşturmuş evrensel boyutlu bir gerçekliktir. Geleceğin dünyasında küresel kölelik rejiminin egemen olacağını umanlar ve arzulayanlar, Kemalizmi gerileme olarak görebilirler. Ancak hiçbir güç insanlığın gelişimini durduramayacağı için eşitlik ve bağımsızlık temelinde kurulacak geleceğin dünyasına temel oluşturacak olan da özünde, Kemalizmden başka bir şey olmayacaktır."⁹

Işıklı'nın "evrensel boyutlu bir gerçekliktir" dediği Kemalizm, "sığ"lıkla mı açıklanır, yoksa "derinlik"le mi sorusunu Mardin'e herhalde sormak gerekecektir.

Mardin'in "AKP'den bağımsız olarak İslami alt-çevrelerin yaşadığına" inandığını ve "mahalle havası" olarak nitelendirdiği yapısal din boyutundan şikayetçi olduğunu biraz önce yazmıştım. Zaten kendisi, "mahalle havası dediğimiz şeyin bu İslami alt-çevrelerle yeni bir şekil almış olduğuna inanıyorum" diye yazıyor. Yani sadece böyle bir mahalle havasının varlığına inanıyor; inandığını söylediği şey, yapılmış bilimsel bir araştırmanın sonucu değil; yani böyle bir mahalle havası olanağını/ olanaklarını nicelik ve nitelik olarak göstermiş ve kanıtla-

---

⁹ Prof. Alpaslan Işıklı, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Eylül 2007.

mış değil. Olsa olsa tahmin ya da izlenim aşamasında bir inanmaktır bu sunmak istediği mahalle havası kavramı. Mardin, AKP adına ve AKP'yi korumak ve kollamak amacıyla bu mahalle havasının gelişmesinden korkuyor. Daha önce de yazdığım gibi, AKP'nin ılımlı İslamını kendisinin zımnen/üstü kapalı olarak onayladığı burada da akla geliyor. Başkaları bu onaylamanın açıkça olduğunu da söyleyebilir. Mardin, şöyle ya da böyle onayladığı Amerika'nın ve AKP'nin ılımlı İslamını, liberalizmi savunmak için de korumak istiyor. Çünkü aynen şöyle yazıyor: "İslam'ın iktidarı tam olarak ele geçirmesi durumunu, liberal bir ortamın devam ettirilmesi olarak göremiyorum." Liberalizmden yana olanlar, özellikle Max Weber'in etkilediği yontemsiz ve tarihsiz Amerikan sosyolojisini benimsemekte çok acelecidirler; o sosyolojide bilimsel bir temel bulacaklarını sanırlar. Oysa çoğu zaman Amerikan sosyolojisi, liberallere, hiçbir kurama dayanmayan, hiçbir uslamlamaya başvurmayan "sığ"lıklar sunar. Ve bu tür liberal "bilim adamları" da, insan davranışlarını yalnız şimdiki zamanda değerlendirmeyi sosyoloji yapmak sanırlar.

Birisi de mahalle havasının havasına o kadar kendini kaptırmış ki, o mahalle havasına bir kılıf hazırlamaya çalışıyor; daha doğrusu güya bilimsel bir zemine oturtmak istiyor mahalle havasını. Bu birisi de ancak Emre Kongar olabilirdi herhalde... Kendisi, 17 Eylül 2007 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde şunları yazmış: "Mardin'in "mahalle baskısı", "mahalle havası", "mahalle İslamı" dediği olgu, bireyi biçimlendiren, onun tutum ve davranışlarını belirleyen, sosyal psikolojinin "grup dinamiği" alanına giren ünlü "grup baskısı" kavramının, tüm ilişkileri de kapsayarak topluma egemen olması, bireyleri ve toplumu belli bir yöne sevk etmesidir.

Durkheim'dan beri bilinen, irdelenen "toplumsal bilinç" denilen kavram, işte bu toplumsal olgudur."¹⁰

Görülmektedir ki, Kongar'ın yazdıklarıyla ne köy oluyor ne kasa-ba! Çünkü Mardin'i açıklamak için Kongar, sosyal psikoloji ile başlıyor sosyoloji ile bitiriyor; yani "grup dinamiği" ile başlıyor, "toplumsal bilinç"le bitiriyor. Kongar'ın bu yaklaşımı hiçbir yontembilimsel tutarlılığı olmayan bir girişimdir. Çünkü sosyal psikoloji, kısaca, bir toplumdaki hareketleri o toplumun içindeki gruplar açısından değer-

---

¹⁰ Emre Kongar, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Eylül 2007.

lendirmeye çalışır; sosyoloji ise, üretim ilişkilerinden konuşulan dile kadar karmaşık bir yığın kurallar bütünü olan toplumu inceler. Sosyal psikologlar ya da sosyal psikolojiyi sosyoloji sayan sözde sosyologlar, -ki Mardin ve Kongar bunlardandır- toplumun hareketliliğini içindeki gruplar açısından değerlendirmeye çalışırlar. Böylelikle, tümcü sonuçlar elde etmeyi düşünmezler; hakikati, yalnız parçalar halinde görmeyi yeğlerler; onlar, toplumsal yapıyı belirleyen öğeler arasında bir bağlantı kurmadan, bazı toplumsal grupların toplumsal yapıyı belirlediğini ileri sürerler. Örneğin, bu bazı toplumsal gruplar, onlara göre, işçi grupları /iş adamı grupları/ aydın gruplarıdır. Ayrıca, Mardin'e göre tarikatlar da toplumsal gruplar ya da sivil toplum örgütleri olarak algılanmaktadır. Laik bir devlette nasıl böyle algılanabilirlerse? Aslında, bu sözde sosyologlar, toplumdaki diyalektik hareketin ve bütünlüğün, toplumsal olguların oluş nedeni/meydana geliş nedeni olduğunu bilmezlikten gelirler; araştırma konusu gerçeği, hareketinin ve içinde bulunduğu bütünlüğünün dışında parçalara ayırarak öğrenmeye çalışırlar; elbette öğrenemezler! Bu kişiler; bir toplumu, aynı zamanda (maddi ve manevi) toplumsal bir çaba, toplumsal bir etkinlik bütünü olarak görmezler, görmek istemezler.

Gelelim, Emre Kongar sosyoloji ile bitiriyor demekle ne kastettiğime: Yukarıda adı geçen Durkheim bir sosyolog olduğu için, Kongar sosyoloji ile bitiriyor diye yazdım. Aslında, bu arada Kongar, Durkheim sosyolojisinden hiçbir şey anlamadığını ve anlamaktan da hala çok uzak olduğunu göstermiş oluyor. Nasıl mı? Şöyle: Kongar, bir toplumdaki bir grup baskısına öncelik veriyor ve bu baskıyı bir toplumun tümüne yayarak ya da bu baskıya toplumun tümünü kapsatarak, bu grup baskısının Durkheim'dan beri bilinen "toplumsal bilinç" kavramı olduğunu yazıyor. Oysa Durkheim'ın toplumsal bilinç kavramı, her şeyden önce, mekanda olduğu gibi zamanda da bir toplumdaki bütün bireyleri, bütün grupları aşan kendiliğinden bir varlıktır. Yani bu toplumsal bilinç kavramı, belirli bir toplumdaki bütün bireyleri kapsar ve bireysel etkinliklerden bağımsız bir varlığa sahiptir. Durkheim'a göre toplumsal bilinç, "bir toplumun bütün bireylerindeki ortak inanç ve duyguların bütünüdür." Görülüyor ki, Kongar'ın bir grup baskısına ya da gruplar baskısına öncelik vererek kapsatmak istediği toplumsal bilinç, aslında, mekanda olduğu gibi zamanda da bütün bireyleri, bütün grupları önceden kapsar. Bu yazdıklarımla da, Kongar'ın Durkheim'ı

ve toplumsal bilinç kavramını tamamen tersinden anladığı belgelenmiş olur herhalde... Kendini bilim adamı gören birisinin, kendi bilim alanındaki en temel konulardan birini ve birden fazlasını tamamen ters anlamasına ne demeli ki?

Kongar, Mardin'in "mahalle baskısı"nı Durkheim'in "toplumsal bilinç"ine benzetiyor. Bu benzetmeyi görünce, Mardin gülmüştür herhalde... Çünkü, Mardin'in kendisi Durkheim'in "toplumsal bilinç"ine hep karşı çıkmıştı da...